

М. Грушевський бачив подальший державний лад як "диктатуру трудового народу в формі "радянської республіки", яка в силу даних умов в найближчим часом мусить бути федерацією сільських громадських рад із включеними між ними робітничими, а, може, також і трудово-інтелігентськими" [11, 228]. Диктатура не окремого класу, а всіх трудящих, при поступовому, добровільному переходові до нових господарських форм, найширшому самоврядуванню та національній терпимості. В ідеях М. Грушевського не було місця диктатурі пролетаріату та продзагонам, як і не було місця самому українському політику в більшовицьких реаліях революційної доби.

Лідер УЦР добре усвідомлював виключну роль селянства в державних перетвореннях, бо останні вже кілька століть були зосередженням національного духу та самосвідомості українського народу. Ця роль давала можливість сподіватися на набуття селянством лідируючих позицій в підйомі національної економіки, зруйнованої Першою світовою війною. Проте між великим минулим та великим майбутнім стояло сьогоднішнє з його жорстокими реаліями революційної боротьби. Нагальні потреби, викликані до життя селянськими бунтами, змушували приймати рішення, що йшли, часто в розріз з усіма попередніми прагненнями та міркуваннями.

Розв'язання аграрної проблеми в період української національно-демократичної революції, дало б можливість залучити на свій бік найбільший суспільний стан - селянство. Одну зі спроб такого вирішення зробив видатний національний політик М. Грушевський; наскільки вона була реальною, це питання відкриває широке дослідницьке поле для сучасних істориків і дає підґрунтя для подальшої полеміки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Солдатенко В. Ф. Проблема класової та національно-політичних сил у концепції української революції // Укр. істор. журн. - 1997. - № 5.
2. Грушевський М. На порозі нової України // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. - К., 1991.
3. Карр Э. История Советской России/ Большевицкая революция 1917-1923. - Т.1. - М., 1990.
4. Рубач М. Реакційна суть націоналістичних "теорій" безкласовості та "єдиного потоку". - К., 1955.
5. Українська Центральна рада. Документи і матеріали. - Т.2. - К., 1997.
6. Статистичний справочник по Полтавській губернії за 1918-19 рр. - Вип. XI. - Полтава, 1919.
7. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. - К., 1991.
8. Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923. Доба Центральної Ради. - Т.1. - Ужгород, 1923.
9. Суханов Н. Н. Записки о революции. - Т.3. - М., 1992.
10. Винниченко В. Відродження нації. - Ч.3. - К., 1990.
11. Грушевський М. Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. - К., 1991.

Надійшла до редакції 9.12.2002 р.

В.В. Гоцуляк

ІСТОРИОГРАФІЧНА СПАДЩИНА Д.І. ДОРОШЕНКА

У наш час, як і на початку 1920-х рр., українська громадськість відкриває для себе багатство національної історіографії завдяки працям Д. Дорошенка, насамперед, його "Слов'янського світу в його минулому й сучасному" (1922) [1], "Огляду української історіографії" (1923) [2], "Нарису історії України" (1932-1933) [3], "Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу" (1940) [4], "Die Ukraine und das Reich. Neun Jahrhunderte Deutsch-Ukrainischen Beziehungen" (1941) [5] та ін. Виняткову вагу мають доповіді Д. Дорошенка зроблені у Німеччині в рамках Української Вільної академії Наук,

зокрема, "Історіографія доби гетьмана Івана Мазепи" (11 листопада 1946 р.), "Україна і захід в українській історіографії" (12 липня 1947 р.) [6, 49]. А також спогади "Мої спомини про давнє-минуле (1901-1914)" (1941) [7], "Мої спомини про недавнє - минуле (1914-1920)" (1969) [8].

Названі праці, як і усе життя і наукова діяльність громадського і політичного діяча, вченого, є подвижництвом. На це з особливою силою наголошено Любомиром Винаром, автором ґрунтовних статей: "Дмитро Дорошенко - видатний дослідник української історіографії і бібліографії" (1982) [9], Дмитро Іванович Дорошенко: життя і діяльність" (2001) [6]. У першій праці вчений висвітлює засади ідеології, провідні ідеї творчості, розуміння предмету української історіографії, подає класифікацію та аналіз історіографічних праць Дмитра Івановича. В другій - розглянуті його світоглядні настанови, життєвий шлях, наукова і суспільно-політична діяльність. Окрім названих вище, Л. Винару належать публікації "Дмитро Дорошенко 1882-1951 (1983) [10], та німецькомовна стаття "Dmytro Dorosenko, ein bedeute der Erforcher der ukrainischen Hiistoriografie und Bibliografie" (1987) [11].

Варто зазначити, що до вивчення творчості Д. Дорошенка зверталися Б. Крупицький [12], Л. Білецький [13], І. Боршак [14], М. Ветухов [15], В. Дорошенко [16], О. Шульгин [17], О. Оглоблин [18], Н. Полонська-Василенко [19], І. Коровицький [20], М. Антонович [21], С. Наріжний [22], Т. Криницька [23], Ганс Кох [24].

Позитивно, що саме в Україні захищені перші кандидатські дисертації. Д. Бурім ґрунтовно розглянув наукову, педагогічну та громадсько-політичну діяльність Д. Дорошенка в еміграції [25]; В. Андрєв дослідив проблему історіографічного синтезу у творчій спадщині вченого [26]. Особливо глибоко наукова діяльність вченого як історика історичної науки проаналізована у його праці "Проблема історіографічного синтезу у творчій спадщині Д. І. Дорошенка [27], розвідці автора статті "Маловідомий огляд української історіографії Д. Дорошенка" (1923) [28]. Ю. Пінчук та Л. Гриневич у вступі до першого видання "Огляду" в Україні, яке побачило світ у 1996 р., вмістили ґрунтовну статтю "Дмитро Дорошенко та його твір "Огляд української історіографії" [29]. Вказана публікація, разом із першодруком 1923 р. та відредагованим і доповненим проф. О. Оглоблиним англomовним виданням цього ж "Огляду" (1958) [6, 60] мають велику цінність для української історіографії.

Найбільше до вшанування у науковому світі, як видатного дослідника історії України, відомого політичного і громадського діяча прислужилася діаспора. Українське історичне Товариство довгий час опікувалося могилою історика на мюнхенському цвинтарі, допомогала його дружині Наталії Михайлівні.

У авторитетному на заході і в Україні "Українському історичному", як зазначає Л. Винар, з'явилися статті про наукову творчість Д. Дорошенка, а в 1982-83 рр. опубліковано його значну працю "Що таке історія Східної Європи". У 1965 р. видруковано декілька листів Д. Дорошенка до О. Оглоблина [30, 8].

У окремому томі "Українського історика" (2001) вміщено дві раніше недруковані статті історика: "Запоріжжя в історичній літературі" [31] і "Справа організації української історичної науки на еміграції" [32], названу вище статтю Л. Винара, уривок спогадів Н. Дорошенко про Дмитра Дорошенка, коротку автобіографію останнього, що, як документ зберігається в Інституті Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського.

Редакція журналу вважала за потрібне видрукувати статтю, одного із найближчих учнів вченого Б. Крупицького "Д. І. Дорошенко - піонер української історичної науки" [33]. Б. Крупицькому належать й мемуари про Д. Дорошенка (1952) [34]. Крім цього, редакцією "Українського історика" запланована публікація листів Д. Дорошенка до О. Оглоблина, листування О. Оглоблина з

Н.Дорошенко, досліджень, присвячених діяльності й творчості історика та інших матеріалів [30, 8].

Значний пласт архівних матеріалів зберігається в Україні у фондах Центрального державного архіву органів управління і влади, Центрального Державного архіву громадських організацій, Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (м. Київ), Центрального Державного історичного архіву України (м. Львів), Відділу рукописів Наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка (м. Львів), архівах Української Вільної Академії Наук, Українського Вільного Університету та ін.

Особливий інтерес викликають історіографічні рефлексії на спрадок Д.Дорошенка. Зокрема, Б.Крупницький розглядав "Огляд української історіографії" (1923) як перший повний історіографічний огляд літератури до української історії (почасти і джерел), хоч коротко, але ясно й пластично збудований. Основне завдання книги, на його думку, полягало у висвітленні українського історичного процесу, наскільки він відбився у працях самих українців, та поставити ці праці в безпосередній зв'язок з розвитком національного самопізнання [33, 70]. В середовищі науковців утвердилася думка про те, що вихід у світ "Огляду української історіографії" Д.Дорошенка був першою спробою самовизначення української історичної науки доби її організаційної та ідейно-концептуальної інституалізації [27, 44].

Б.Крупницький вважав, що вже ця праця Д.Дорошенка забезпечує йому сталі місце в розвитку української історіографії. Д.Дорошенку належить ряд історіографічних розвідок про П.Куліша, М.Костомарова, Д.Бантшиш-Каменського, Д.Яворницького, М.Грушевського, В.Липинського, В.Доманицького, М.Драгоманова, Францишика Палацького, Бідла та ін. В його ґрунтовних історичних працях, виданих німецькою мовою (1917, 1942) подано оцінку численних європейських істориків, подорожніх, економістів і т.д. XVIII-XIX ст. які описували сучасну їм Україну, або займалися її історією. З під його пера вийшов ряд оглядів новітньої української історіографії (особливо у зв'язку з діяльністю Української Академії Наук в Києві) англійською, німецькою, шведською, польською, чеською мовами. Окремі розвідки торкалися таких пам'яток про історію України, як "Історія Русів" або Шерерової "Annales de la Petite Russie" й т.д. [33, 70].

Варто зазначити, що одним з перших, хто дав аналіз "Огляду української історіографії" Д.Дорошенка був Д.Біднов, який у 1924 р. вмістив у "Літературно-науковому віснику" статтю під назвою "Нова праця з обсягу української історіографії" [35].

Найбільш повно на сьогоднішній день реконструйована концепція Д.Дорошенка з української історіографії В.Андреевим. Автор окрему увагу приділив визначенню предмету української історіографії Д.Дорошенка, аналізу його ідеологічних та методологічних засад. Науковець прийшов до висновку, що фактографізм і бібліографія історіографічних праць вченого репрезентують його позитивістський нахил мислення й той ідеал науковості, що був притаманний українській науці кінця XIX – початку XX ст. [27, 18]. Д.Дорошенко, на думку автора, був представником сциентизму-і гносеологізму в історіографії.

Напрацювання А.Андреева у вивченні спадщини Д.Дорошенка дали йому можливість зробити висновки щодо періодизації української історіографії. Д.Дорошенко поділяв український історіографічний процес на кілька певних періодів. Перший – "Княжа доба (XI-XIII ст.)", другий – "Литовсько-польська й козацька доба (XIV-XVII ст.)", третій – "Козацько-Гетьманська доба (XVII-XVIII ст.)", четвертий – "Наукова історіографія (XIX-XX ст.)" [27, 22]. Вказуючи, що виділення перших трьох періодів є переносом на історіографічний ґрунт історичної періодизації, а виділення четвертого періоду має також критерій зміни

методології історичних досліджень, В.Андреев вважає, що це пов'язано з започаткуванням архівно-дослідницької праці та використанням активних джерел. Щодо більш детальної періодизації українського історіографічного процесу, то вона йде у Дорошенка за предметом дослідження та за напрямками української історіографії (державницьким та народницьким) [27, 22].

Детально зупинившись на характеристичні чотирих вищеназваних періодів, автор вважає, що Д.Дорошенко вповні виконав завдання історіографічного дослідження – висвітлив розвиток і взаємодію різних концепцій української історії, у зв'язку з загальноісторичними етапами розвитку української держави, ідейною боротьбою та внутрішніми закономірностями розвитку історичної науки. Концепцію української історіографії складає ядро історіографічної спадщини Д.Дорошенка. Але і в багатьох аналітичних працях дослідника знаходимо подальший розвиток, поглиблення, поширення і конкретизацію цієї концепції. Особливо це стосується як персоналії, так і синтетичних праць, складених за таким же принципом. Такий підвищений інтерес Д.Дорошенка до особистостей В.Андреев пояснює, з одного боку традиційністю жанру біографії в історичному дослідженні, а з іншого – особливостями державницької інтерпретації ролі особистості в історії (в дусі В.Липинського) як державотворчих змагань провідної верстви, у тому числі й інтелектуальної еліти та її "духівників і фахово-освічених помічників" [27, 43].

Можна погодитися з думкою вченого про те, що праці Д.Дорошенка, присвячені загальному розвитку української історіографії або їх окремих періодів, стимулювали подальші дослідження у галузі української історіографії таких вчених, як Б.Крупницький, Н.Полонська-Василенко, О.Оглоблин та ін. Вона підготувала поле української історіографії для більш ретельного її усвідомлення на підставі нових ідейно-концептуальних засад [27, 43, 45]. Сам же Д.Дорошенко, маючи тверде підґрунтя вирішив проблему історіографічного синтезу, через тяглість українського історіографічного процесу, сприйняття історичної схеми М.Грушевського її переносу на історіографію, враховуючи реалії існування національно-державницького напрямку в українській історичній науці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко Д. Слов'янський світ в його минулому й сучасному в 3 т. – Берлін, 1922.
2. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Державна школа. Історія. Політологія, Право. – К., 1996.
3. Дорошенко Д. Нарис історії України. У 2 т. – К., 1992. – Т. II.
4. Дорошенко Д. Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940.
5. Doroschenko D. Die Ukraine und das Reich Neuen Jahrhunderts Deutsch-Ukrainischer Beziehungen. - Leipzig, 1941.
6. Винар Л. Дмитро Іванович Дорошенко: життя і діяльність (У 50-ліття смерті) // Укр. історик. – 2001. – Ч. 1-4 (148-151). – С. 9-67.
7. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле (1901-1914). – Вінніпег, 1949.
8. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920). – Мюнхен, 1969.
9. Винар Л. Дмитро Дорошенко – видатний дослідник української історіографії і бібліографії // Укр. історик. – 1982/1983. – Ч. 3-4/1-2. – С. 40-78.
10. Винар Л. Дмитро Дорошенко, 1882-1951. – Мюнхен, Нью-Йорк, Торонто, 1983.
11. Wymar L. Dmytro Dorosenko, ein bedeutender Erforscher der ukrainischen Historiografie und Bibliografie // Jahrbuch der Ukrainekunde. – Munchen, 1987. – S. 98-138.
12. Крупницький Б. "Сороколіття літературно-наукової діяльності професора Д.І.Дорошенка" // Д.Дорошенко Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940. – С. V-XIII.
13. Білешкий Л. Дмитро Дорошенко. – Вінніпег, 1949.
14. Боршак І. Дмитро Дорошенко (1882-1951) // Україна (Париж). – 1951. – Ч. 5. – С. 374-377.
15. Ветухов М. Дмитро Дорошенко – перший президент Української Вільної Академії Наук // Науковий збірник УВАН. – Нью-Йорк, 1952. – Т. I. – С. 7-8.